

rimoni

MERITXELL FERRÉ BALDRICH. Universitat Rovira i Virgili

PATRIMONI:
INSTITUT DE CULTURA
I BIBLIOTECA POPULAR
DE LA DONA

El 28 de març de 1909 s'inaugurà a Barcelona la Biblioteca Popular de la Dona, que fou la primera biblioteca per a dones de tota Europa. La seva impulsora fou Francesca Bonnemaison, bibliotecària de l'Obra de les Bones Lletres de la parròquia de Santa Anna, que va transformar l'espai de beneficència en biblioteca per a dones obreres. El 1910, davant de l'èxit de la proposta, la Biblioteca Popular va passar a unes dependències del carrer d'Elisabets i va començar a funcionar amb autonomia de l'Obra de les Bones Lletres i, per tant, es va desvincular de la tutela directa de l'Església.¹ Aquest pas també va significar un canvi en el nom i en l'activitat de la institució: a partir de 1910 seria batejada com a Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona i a més del servei de biblioteca s'hi oferiria formació per a les dones.²

L'ànima i fundadora de l'Institut, Francesca Bonnemaison i Farriols (Barcelona, 1872-1949), va destacar com a pedagoga i promotora de l'educació femenina popular. Filla d'una important família de botiguers de la ciutat, el 1893 es va casar

amb Narcís Verdaguer i Callís. Amb aquest matrimoni, Bonnemaison es va introduir en l'esfera de la intel·lectualitat burgesa i catalana. Inspirada per la tasca de les introductores del feminisme reformista d'arrel catòlica, i gràcies als contactes establerts i als seus dots socials, va poder tirar endavant l'ambició pla de crear una biblioteca per a dones.³

L'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona va tenir un caràcter políticament conservador, tot i que va trencar amb moltes de les limitacions existents a l'època. Va aconseguir modificar el perfil de les virtuts femenines de modèstia i autoabnegació en promoure el valor de l'autoestima entre les alumnes. La seva clara defensa del dret a un treball remunerat per a les dones no casades infringia de manera clara el pressupòsit tradicional del monopoli masculí al treball assalariat i la negació a les dones d'una identitat com a treballadores.⁴ La missió de l'Institut era oferir a les dones treballadores l'accés a la cultura, a la formació i a la informació. Les seves sòcies podien participar en conferències i classes de temes tan diversos com ara feminisme, costura, cuina, càlcul mercantil, dactilografia, aritmètica, gramàtica en diverses llengües, taquigrafia o educació física. Més tard, la institució va ampliar els seus serveis de biblioteca i escola amb els de borsa de treball, restaurant, banys i publicacions pròpies. L'èxit i el prestigi van ser tan grans que el nombre de sòcies va anar augmentant any rere any, fins a arribar a les 8.000 l'any 1930.⁵

L'any 1922 l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona es va traslladar al número 7 del carrer de Sant Pere més Baix. L'edifici havia estat reformat i equipat notablement i tenia capacitat per a unes 2.000 alumnes. El cos central corresponia a la Casa Cordelles, una construcció noble del segle XVI o XVII, que va ser construïda per a ús residencial i reformada pel mestre d'obra Josep Fontseré i Mestres l'any 1857. La planta baixa és un dels elements més remarcables de l'immoble; s'hi accedeix per un gran portal adovellat d'intradós, amb una placa a la clau on es pot llegir «Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona». A l'interior, hi ha un ampli pati central i a la planta principal encara s'hi conserva la biblioteca. L'any 2000 l'edifici va ser declarat Bé Cultural d'Interès Local.

El 1930 s'iniciaren classes de conversa d'idiomes. L'Institut també disposava d'una secció d'esports, en què es practicava la natació, la gimnàstica, el tennis o l'excursionisme. Al voltant d'aquesta activitat s'organitzaren molts projectes i col·laboracions, sovint amb el Centre Excursionista de Catalunya, pioner a acceptar sòcies. L'Institut oferia un projecte educatiu complet, innovador i insòlit per a l'època.⁶ El 1935, com una

Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona. Sala de lectura. Biblioteca General. Col·lecció de postals, Fons Joan Gómez Escofet. Aprox. 1915.

Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona — Elisabets, 12 - BARCELONA
4 - Sala de Lectura: Biblioteca General

patrimoni

iniciativa de la secció permanent d'organització i propaganda, va néixer la revista *Claror*. Es tractava d'una publicació destinada a les dones de la burgesia barcelonina. Només se'n van publicar 14 números, ja que la revista va desaparèixer un any després de veure la llum. A *Claror* s'hi podien llegir articles signats pel professorat de l'Institut i també per reconegudes intel·lectuals de l'època com Caterina Albert, Lola Anglada, Aurora Bertrana, Rosa Matheu, Rosa Sensat i la mateixa Bonnemaison.

L'activitat de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona va estroncar-se amb l'inici de la Guerra Civil, encara que durant un curt període de temps l'any 1937 va formar part de la Xarxa de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya amb el nom de Biblioteca Professional Femenina.⁷ L'any 1941, les representants de l'Institut cediren l'edifici a la Diputació de Barcelona davant notari, amb una condició per fer efectiva la donació: que l'edifici s'utilitzés amb el mateix ús per al qual s'havia creat. La biblioteca passà a formar part de la Red de Bibliotecas Populares de la Diputació de Barcelona i l'escola, de la Sección Femenina de Falange Española y de las JONS.⁸ Ja en l'etapa democràtica l'edifici va allotjar l'Institut del Teatre.

Des de l'any 2004, l'edifici, que alberga una biblioteca pública, és conegut com l'Espai Francesca Bonnemaison i ha esdevingut un indret cultural que fomenta la participació i els drets de les dones i que allotja, a més de la biblioteca (amb un fons especial per a temàtiques de gènere), l'Oficina de les Dones i LGTBI, l'Escola de la Dona i La Bonne, Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison.⁹ D'aquesta manera, aquell espai pioner de sociabilitat pròpiament de dones

Imatge de la placa a la clau del portal del número 7 del carrer Sant Pere més Baix de Barcelona

s'ha convertit en l'actualitat en un espai dedicat a la cultura, punt de trobada de dones inquietes i curioses, que com aquelles de principis de segle XX busquen formar-se i adquirir nous coneixements.

La documentació generada per l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona es conserva en la seva majoria a la mateixa biblioteca Francesca Bonnemaison. Tanmateix, el fons documental que abasta els anys 1909-1935 es troba dipositat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Entre els documents destaquen unes fotografies esplèndides de diverses activitats realitzades per les dones, com classes de cuina, gimnàstica o patronatge, que us convidem a consultar a través del catàleg en línia de l'Arxiu Municipal de Barcelona. ■

Notes

1. Esther CORTADA, «Feminisme i educació a inicis del segle XX», en DD.AA., *Pedagogia, política i transformació social (1900-1917)*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008, p. 219.
2. Isabel SEGURA SORIANO, *Memòria d'un espai. Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, 1909-2003*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.
3. Dolors MARÍN, *Francesca Bonnemaison: educadora de ciutadanes*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 2004; biografia de Francesca Bonnemaison a *Diccionari Biogràfic de Dones*, www.dbd.cat/, consultada el 16 de desembre de 2017.
4. Mary NASH, «Feminisme català i presa de consciència de les dones», *Literatures*, núm. 5, II època (2007).
5. Montserrat DUCH PLANA; Montserrat PALAU VERGÉS, «Identidad de género y sociabilidad femenina en Barcelona (1909-

1936)», comunicació presentada al XVI Coloquio de AEIHM (Asociación Española de Investigación Histórica de las Mujeres), Salamanca, 2012.

6. Pilar GODAYOL, «L'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona: educar en femení i en català», *Anuari Verdaguer*, núm. 17 (2009), p. 359-371.

7. Anna CABÓ CARDONA, «Biblioteca Popular Francesca Bonnemaison, 1909-1995: història i ús actual», *Item*, núm. 17 (1995), p. 66-73.

8. Biografia de Francesca Bonnemaison a *Diccionari Biogràfic de Dones*, www.dbd.cat/, consultada el 16 de desembre de 2017.

9. Carme PORTA ABAD (coord.), *Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison*, Barcelona: Associació Promotora del Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison, 2003.